

Animal welfare, etológia és tartástechnológia

Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 10

Issue 1

Gödöllő
2014

KEZDŐ LOVASOK OKTATÁSÁBAN HASZNÁLT TANÍTÓLOVAK VISELKEDÉSÉNEK ÉRTÉKELÉSE (szemlecekik)

Gyalus Melinda, Bene Szabolcs, Polgár J. Péter

Pannon Egyetem Georgikon Kar, Állat- és Agrárkörnyezet-tudományi Doktori Iskola
8360 Keszthely Deák Ferenc u. 16
pirkadat25@freemail.hu

Összefoglalás

A külföldi, magas színvonalú lótenyésztés már jóval korábban felismerte, hogy a lovak teljesítményének mérése, a küllem és származás (összességében exterieur) mellett a belső értékmérők (interieur) vizsgálata és megismerése is nagy jelentőséggel bír. Hazánk sajnos ezen a területen még nagyon el van maradva, hiszen a tenyészszemlék és vizsgák során a lovak viselkedésének egyelőre kevés jelentőséget tulajdonítanak. A hazai lótenyésztésnek is érdekében állna, hogy a hagyományos teljesítményvizsgálati rendszert átalakítva nagyobb hangsúlyt kapjon a lovak általános értékmérő tulajdonságai mellett a viselkedésbeli tulajdonságainak megismerése is. A vérmérséklet, a lovagolhatóság és a tanulékonyág vizsgálata illetve objektív eredményeinek felhasználása jogos igény, a biztonságos kiképzés, sport, a hobbi és a terápiás lovagoltatás részéről a mai modern lótenyésztés felé. A kezdő vagy gyermek lovasok oktatásában kiemelt szerepe van az oktatólovak vérmérsékleti és viselkedésbeli tulajdonságainak, mint például az oktatóval és lovassal való együttműködés, a nyílt barátságos viselkedés, nyugodtság, intelligencia. Kutatásunk célja az, hogy olyan viselkedési és temperamentum vizsgálatokat keressünk, melyekből a hazai lótenyésztési gyakorlat számára használható tesztort készíthetnénk, vagyis olyan kipróbált viselkedési tesztek találjunk, melyek alkalmasak arra, hogy a kezdők oktatásában használni kívánt ló viselkedését, karakterét hitelesen bemutassák. Az általunk feldolgozott forrásokból olyan különböző viselkedési tesztek választottunk ki és állítottunk sorrendbe, melyek a lovardai élet mindennapjait hivatottak utánozni, olyan alapszituációkat modelleznek, melyekkel a lovak és emberek naponta találkozhatnak a lovasiskolai életük és a munkájuk során.

Kulcsszavak: viselkedési tesztek, oktatóló, iskolaló, lovak értékmérő tulajdonságai

Evaluation of the behavior of horses used for teaching beginner riders (Review article)

Abstract

Horse breeding abroad reached a high level, where it is recognized that besides measuring individual performance external traits and pedigree (exterior traits) studying internal (interior) traits are of great importance as well. Unfortunately, practice in Hungary is rather conservative, as the behavior of horses is not considered as an important issue during breeding survey and exams. It is the interest of our horse breeding to give more emphasis to the study of behavioral parameters besides the conventional performance testing. Testing temperament, ride ability and docility should be done objectively and the results should be used to meet the demands of safe

training, sport riding as well as hobby and therapeutic riding. When teaching beginner riders or children, the temperament and habits of the training horses – like cooperation with the trainer and the rider, the open, friendly behavior, tranquility and intelligence - are extremely important. The aim of our study was to find behavioral and temperament tests which are suitable for the preparation of a series of practical tests for the Hungarian horse breeding practice, in other words, which are able to reflect the behavior and character of horses aimed to use for the training of beginner riders. We chose and lined up different behavioral tests from the available literature to mimic the everyday life in the riding hall, modeling such basic situations which are faced by either the horses or their riders day by day.

Keywords: behavioral tests, trainer horse, external and internal traits

Bevezetés és célkitűzés

A gazdasági haszonállatokkal temperamentum illetve viselkedésvizsgálatokat az 1900-as években kezdtek végezni többnyire. A lovak vérmérsékletét és viselkedési szokásainak feltérképezését az 1960-as években kezdték csak el. A többi kutatáshoz képest azonban mindig is háttérbe szorult, mivel a ló az eredeti gazdasági (mezőgazdaság, hadászat) szerepköréből kiszorult, így mire az etológiai kutatások zömében megkezdődtek, már nem tartoztak kifejezetten a haszonállatok közé.

Az európai, nagy jelentőséggel bíró lovaskultúrák figyelemre méltó oktatási rendszert építettek fel az évtizedek során. Elég, ha csak az angol military lovasokra, a német és holland díjlovasokra vagy a francia díjugratókra gondolunk. Legtöbbjük ilyen egységes, átgondolt és céltudatos rendszerben kezdte meg a lovakkal, lovassportokkal való ismerkedését.

Az angol és francia *Pony Club* oktatási rendszere szintekre tagolódik, amelyek a gyermekek életkori sajátosságainak felel meg, vagyis a lovaglás oktatásának módszertana, a képzés szintje és a vizsga illetve versenykövetelmények szorosan összefüggnek és maximálisan a gyerekek fizikai, szellemi és pszichés fejlődésén alapulnak. Az oktatás eszköztárában elsődlegesen a játékosságon, a játszva tanuláson van a hangsúly. Az angol és francia gyerekek nem futószáron kezdenek lovagolni tanulni, hanem kifejezetten oktatási célokra tenyésztett különböző méretű, kiválóan képzett lovaglópónikon, önállóan, edző segítségével. A futószárazást jóval később használják a képzés során ülésiskolázáshoz vagy hibák javításhoz.

A külföldi, jól működő oktatási rendszer alappillérei a képzés rendszerére épülnek, úgy, mint az oktatási módszertan és eszköztár pontos és aprólékos kidolgozása, a megfelelő adottságú és képzettségű oktató-lóállomány és az edzőképzés. A képzést a lótenyésztés szervezése is nagyban segíti, hiszen a tenyésztési célok jól elkülönülnek ezekben az országokban. A tenyésztésben sport és hobbi célra külön szelektálnak a szakemberek, és a hobbilovak közül gondosan kiválogatják az alkatilag és mentálisan alkalmas egyedeket, hogy az oktatás céljának maximálisan megfeleljenek. A kifejezetten oktatási célokra tenyésztett pónik és lovak képesek maximálisan segíteni a kezdők tanulását és tanítását, megkönnyítve a lovasok és az oktatóik dolgát. Vagyis külföldön nem az élsportra, sportra alkalmatlan vagy már kioregedett lovakon tanulhatnak a gyerekek lovagolni, hanem kifejezetten oktatási célokra, meghatározott tulajdonságokra szelektált lovakon.

Az európai gyakorlatban a lóhasználat is teljesen máshogy alakul, mint hazánkban. Az angol, a francia oktatási rendszerben a lovak a lovas-szinteknek (E-A) megfelelően vannak kiképezve és azt a feladatot látják csak el, vagyis a kezdő gyerek nem egy lovon tanul lovagolni,

hanem több különbözőn. A ló ezáltal fizikálisan és mentálisan kevésbé használódik el, mintha futószáron dolgozna ugyanannyi időt.

Sajnos hazánkban a rendelkezésre álló iskolalovak minősége és képzettsége jobb is lehetne. Az edzők nem válogathatnak igazán, a meglevő erősen heterogén lóállományból választhatnak és ehhez legtöbbször korlátozott anyagi forrás társul.

A hazai gyakorlatban a gyerekek legtöbbször futószáron ismerkedhetnek meg a lovaglással. A mai gyerekek nagy része vonzódik a lóhoz, szívesen kipróbálják a lovaglást, de nincs kedvük és türelmük hosszú ideig rázatni magukat vagy ülésiskolázás címén hosszan koncentrálni a ló hátán. A XXI. század, sokszor természettől elszakadt emberének már más igényei vannak az oktatással szemben.

Akármelyik rendszer szerint kezd a lovas lovagolni tanulni függetlenül attól, hogy hobbi szinten vagy versenyszerűen folytatja, a kezdőknek megfelelő oktatólovakra van szükségük, hogy biztonságban sajátíthassák el a lovaglás művészetét.

A kezdő lovasok biztonságos oktatásához, a foglalkozások vidám hangulatához, a sajtóságos megnyugtató légkörhöz az iskolalovak viselkedése, karaktere nagyban hozzájárul, nélkülük, közreműködésük nélkül lehetetlen feladatra vállalkozik a lovas edző. Az oktatásra szánt ló kiválasztása illetve tenyésztése nagy körültekintést igényel, a felnevelése, a kiképzése pedig időigényes és költséges, vagyis hazai viszonyok mellett rendkívül fontos, hogy a kiválasztott/tenyésztett ló beváltsa a hozzá fűzött reményeket, a céljainknak megfeleljen.

Hazai viszonylatban fontos lenne az oktató-lóállomány felzárkóztatása – külföldi minta alapján – az európai színvonalhoz. Ehhez azonban nagyon fontos, hogy olyan mérési (leíró) módszereket keressünk és találjunk, melyek ezt lehetővé teszik.

A tesztek csak akkor végezhetőek el, ha a lovaknak nem ártunk velük, vagyis a vizsgálat alatt és utána sem szenvedhetnek fizikális vagy mentális sérülést.

Fontos szempont számunkra (anyagi és egyéb körülményeink ismeretében) a tudományos és szakmai igények (mérhető, ismételhető, összehasonlítható eredményeket adjanak) maximális figyelembevételén túl, hogy a kiválasztott viselkedési tesztek ne igényeljenek nagyobb anyagi beruházást, könnyen elvégezhetőek legyenek rövid idő alatt. További kritériumok a tesztekkel szemben, hogy legyenek könnyen beilleszthetők a mindennapi munkába, egy lóvásárlás előtti kipróbálásba, vagy akár a tenyészszemle, teljesítményvizsga menetébe. Éppen ezért a kiválasztott tesztek a lovardai élet mindennapjait hivatottak utánozni, olyan alapszituációkat modelleznek, melyekkel a lovak és emberek naponta találkozhatnak a lovasiskolai életük és a munkájuk során.

Olyan módszereket kerestünk, melyek viszonylag egyszerűek, könnyen kivitelezhetőek, olcsók és a kapott eredmények alapján jó eséllyel megmondható, hogy a ló mennyire alkalmas az edző partnereként a kezdők oktatására vagy milyen temperamentummal és személyiségjegyekkel rendelkezik.

Munkánk elsődleges célja, hogy a külföldi és hazai szakirodalmakban, kutatási eredményekben olyan viselkedési tesztek találjunk, melyek segítségével nagy valószínűséggel előzetesen – még a lóvásárlás vagy kiképzés megkezdése előtt – megállapítható legyen az oktatásra kiválasztott ló vérmérséklete, intelligenciája, taníthatósága, együttműködő-készsége vagyis, hogy alkalmas legyen arra, hogy segítségével kezdő lovasokat oktassunk biztonságosan.

Szemleciikkünk célja, hogy a feldolgozott kutatási forrásokból a saját meghatározott céljainknak – reményeink szerint – megfelelő viselkedési tesztek bemutassuk.

Az oktatólovak és használatuk

A lovaglást és a lovas versenyeket a veszélyes sportok közé sorolják. A lovak ereje és mérete tekintélyt parancsoló, az ember azonban évezredek óta töretlenül vállalkozik a megszelídítésükre, és hogy a hátukra üljön. A balesetek, a sérülések elkerüléséhez rendkívül fontos ismerni és érteni a lovak viselkedését.

A lovak viselkedésében a mai napig érzékelhetőek vad gyökereik – annak ellenére, hogy az ember már évezredek óta befolyással van életükre. Gyakran tesszük ki lovainkat olyan szituációknak, amelyek az eredetileg vad állatoknak igencsak nagy stresszt okoznak. Gondoljunk csak például a galopplovak edzésére, a versenyeken való részvételekre, az állatorvosi vizsgálatokra vagy a szállításra. Ezek mindegyike bizonyítottan stresszt jelent a lovak számára. Maga a lovaglás is egy ilyen helyzet, ám erről még csak kevés tanulmány szól (*Schmidt, 2010*).

Alapvetően tíz tulajdonságot kell figyelembe venni bármilyen területen is dolgozunk együtt a lovakkal:

1. Menekülő állatfaj.
2. Szélsőségesen éber állatfaj.
3. Leggyorsabb reakcióval rendelkező háziasított állatfaj.
4. Leggyorsabban deszenzibilizálható – megnyugtatható – állatfaj.
5. A deszenzibilizálhatósággal megegyező sebességgel tanulnak.
6. A lónak tévedhetetlen memóriája van.
7. Hierarchikus társadalomban élnek.
8. A mozgás kontrollálásával szabályozzák egymást.
9. Kommunikációjuk testbeszédre alapul.
10. Teljes – menekülésre képes – szervezeti fejlettséggel születnek. (*Lamb és Miller, 2005*)

A kezdő lovasok tanításakor óriási szerep és feladat hárul az oktató lóra. A hippoterápia, és ugyanúgy a kezdők oktatásában használt tanítólovak tenyésztése, képzése is speciális hasznosítási terület, és számos követelményt támaszt a lovakkal szemben.

Véleményünk szerint a hippoterápiában használt lovaktól megkívánt fontosabb értékmérő tulajdonságok nagyban megegyeznek és hasonlóságot mutatnak a kezdő lovasok oktatásában feladatot betöltő lovak tulajdonságaival.

Az értékmérő tulajdonságokat a lovak esetében is, a hasznosítási irány határozza meg. Más tulajdonságokra van szükség a húshasznú, és más a fogatlovak esetében, illetve megint más követelményt támaszt a díjlovaglás, vagy a lóversenyezés. Ezen tulajdonságok sokszor „átfedik” egymást, sok hasznosítási forma esetében támasztunk azonos követelményeket a lovakkal szemben. Például a munkakészség és a kedvező vérmérséklet szinte minden hasznosítás esetében követelmény. Vannak tulajdonságok, melyek objektíven mérhetők, mint pl. a tömeggyarapodás, két ellés közötti idő, de vannak, melyek nagyon nehezen mérhetők, mint a tanulékonyság (idomíthatóság), vagy éppen a lovagolhatóság, mely ugyanakkor csaknem minden lóhasználat esetében nagyon fontos (*Jámbor és mtsai, 2009*).

A kezdő lovasok oktatásában használt tanítólovak értékét az alábbi tulajdonságok együttes megléte adja:

- küllem és testalakulásbeli sajátosságok, mozgásminőség
- viselkedés – vérmérséklet/temperamentum, az emberekkel kialakított kapcsolat
- kognitív képességek - intelligencia, idomíthatóság, taníthatóság
- képzettség.

Küllem és testalakulásbeli sajátosságok, mozgásminőség

A ló külleme nemcsak esztétikai tényező, hanem a hasznosítási irányt befolyásoló fontos szempont is. Háziállataink közül a lótenyésztésben lehet leginkább a külső formából következtetni a várható teljesítményre. Az általános testalakulásbeli sajátosságoknak fontos szerepe van a mozgásminőség alakításában, ezért fontosak a terápiában és az oktatásban dolgozó lovak esetében.

A fej legyen arányos, kifejezésteljes, nagy szemekkel. A nyak legyen széles alapú, magasan illesztett, hosszú, felfelé keskenyedő (a ló a nyakával egyensúlyoz). Tarkója legyen könnyű és hajlékony. A mar kifejezett, hosszan a hátba nyúló, széles és izmos legyen. Megfelelő a lapocka és a felkar, ha hosszú, dőlt és jól izmolt. A meredek lapockájú lovak lépése, kötöttebb, a dőlt lapockájú lovak elülső lábának mozgása szabadabb, gördülékenyebb, kényelmesebb (*Bodó és Hecker, 1998*). Különösen fontos a lapocka és a felkar közötti 90 fokos szögellés. Az ennél kisebb szögellés mindig kedvezőtlen (*Mihók, 2005*). Az alkar széles, hosszú, jól izmolt, a szár rövid, széles, erős legyen, a csüd középhosszú, rugalmas. A rövid, meredek csüd lépése kemény, bizonytalan talajfogást okoz, míg a hosszabb csüdüké puhábbat. A túl hosszú csüdű lovak sérülésekre, megerőltetésre érzékenyebbek. Fontos az arányos nagyságú, szimmetrikus, egészséges pata. A hát középhosszú és izmos legyen. A mozgáskorlátozott lovasok tömegét nehezebben „viszi” a ló, a sokszor passzív, rossz egyensúlyú ülés miatt. A vállbúb és az ülögumó távolsága legyen hosszabb, mint a marmagasság. A rövid hátú lovakat nehezebb ellazítani (fesz és rugalmatlan), a hosszú hát jobban leng, de nehezebb a súlypont alá lépés. A hát a rövid, széles, izmos ágyékon keresztül törés nélkül menjen át a farba. A far enyhén lejtős, hátulról nézve széles, erősen izmolt legyen, a farizomzat mélyen húzódjon le („nadrág”). A térd terjedelme kellő figyelmet érdemel, mert minél nagyobb, annál előnyösebb a munkája. A csánknak hosszúnak, szélesnek és vastagnak kell lennie. Különös terjedelmességet várnak el tőle a hátulsó szárba való átmenetnél. Minél közelebb van a csánk (a lábtövel együtt) a talajhoz, annál kedvezőbb a ló küllemi felépítése (*Mihók, 2005*).

Az értékmérő tulajdonságok közül rendkívül fontos az iskolaló mozgása (*Philipson, 2005*). Általánosságban elmondható, hogy a lépésnek szabályos négyüteműnek kell lennie az iramtól függetlenül, a hátulsó láb lépjen túl az elülső patanyomán. A lónak tudnia kell a lépését nyújtania és rövidítenie. Az ügetése legyen kényelmes és könnyen kiülhető.

Az oktatólovak viselkedésének szerepe

A küllem és a mozgás mellett a tanítólovak másik meghatározó tulajdonsága a viselkedése. Az oktatás során a lónak nyugodtnak, türelmesnek, együttműködőnek kell lennie, hogy a lovas biztonságban érezze magát az óra során.

A lótenyésztés gyakorlatában elsősorban a küllem, testfelépítés (exterieur) illetve a származás és az objektíven mérhető teljesítmény paraméterek alapján bírálják a lovakat, tehát ezek az elsődleges tenyésztési szempontok. A viselkedési szokásokat és a vérmérsékletre vonatkozó kívánalmakat csak kevés fajta tenyésztési szabályzata említi és vizsgálja. A külföldi neves lovaskultúrákban egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az exterieur mellett az interieur (belső) vizsgálatának, megismerésének és tesztelésének. Az interieur kifejezés alatt a lovak különböző magatartási szokásainak, személyiségi jegyeinek és vérmérsékletének összességét értjük. A legfontosabb pozitív tulajdonságok a nyugodtság, kedvesség, erős és kiegyensúlyozott idegrendszer, az általános intelligencia (figyelem, helyzet felmérő és megoldó képesség) és a szociális magatartás. Nem kívánatos tulajdonságok a féltékenység, ideges természet,

ijedősség, harapósság, a feladat elutasítás és az antiszociális viselkedés megnyilvánulások. Kitűnő példával szolgál erre a holland vagy német lótenyésztési gyakorlat, hiszen teljesítményvizsgálati rendjük szerves része az interieur vizsga. A rossz eredményt elért mének fedeztetési engedélyt nem kaphatnak.

Az oktatás területén feladatot betöltő lovak esetében a küllem, mozgás és a viselkedési sajátosságok mellett kiemelt jelentőségű a megfelelő alapkiképzés és stressz-tréning.

Külföldön a lovasiskolák heterogén lóállománnyal dolgoznak, hogy a különböző életkorú (súlyú, testalkatú, magasságú) kezdő lovasok (4–5 éves kortól már) szükségletei kielégíthetők legyenek. Az oktatásban dolgozó lóállomány kialakításánál elengedhetetlen az adott állat lehetőség szerinti, minél objektívebb értékelése a fent részletezett szempontok szerint. Nélkülözhetetlen, hogy legyen minél pontosabb karakterisztikánk, leírásunk az oktatásban használt lovakról. Minden további lépés – esetleg tudatos kiválogatás – csak ezt követően jöhet szóba. A küllemi és mozgási adottságok egyértelműen számszerűsíthetők (pl. nyakillesztés, hát hosszúsága, lépéshossz, ügetés tért-nyerősége), de a viselkedési sajátosságok nehezen mérhetők.

A kiválasztott etológiai tesztek bemutatása

Etológiai szempontból a viselkedést olyan nehezen mérhető és számszerűsíthető, értékmérő tulajdonságokkal jellemezhetjük, mint a vérmérséklet vagy temperamentum, az idomíthatóság, munkakészség, trenírozhatóság vagy lovagolhatóság. A viselkedésben megnyilvánuló magatartást gyakran a személyiséggel is jellemezzük. A személyiséget, mint fogalmat pedig nagyon nehéz tárgyyszerűen kezelni, s talán még nehezebb számszerűsíteni.

A személyiség szó mai pszichológiai jelentése magába tömöríti a szó eredetéből következő jelentésárnyalatokat (lovakra értelmezve):

- a személyiség valami olyasmi, ami külsőleg, tevékenységükben, magatartásukban, aktivitásukban is megnyilvánul, de az egyén belső lényegéhez tartozik, belülről szabályozza a külső aktivitást
- a külső tevékenységben is megnyilvánuló személyiségnek vannak állandó jellemzői, amelyek rendszer jelleget, sajátos stílust kölcsönöznek az aktivitásnak (e tulajdonsága miatt lehetséges talán a számszerűsítés, összehasonlítás).

A vérmérsékletnek több definíciója is ismert. *Stur* (1987) megfogalmazásában az öröklött és szerzett viselkedési formák összességét jelenti. A vérmérséklet a lónak az adott szituációkra nyújtott reakcióinak összessége, következetes megjelenése. Ide soroljuk tágabb értelemben a szelídséget illetve az intelligenciát. A vérmérséklet genetikai paraméterként is felfogható, mivel viszonylag jól öröklődik, de a képzés, sőt a múltbéli tapasztalatok is formálják (*Mihók*, 2005).

A kezdő vagy gyerek oktatólovak esetén a vérmérséklet, a személyiség és a félelmi helyzetekben adott válaszreakciók kulcsfontosságúak, így a tesztek keresése, kiválasztása során ezekre a területekre koncentráltunk.

A mai lovaknak sok környezeti terhelést kell elviselnie, mint például a versenysport, az utcai forgalom, a kevés mozgás vagy a nem megfelelő bánásmód. A lovaglás vagy lovagoltatás a legnagyobb körütekintés mellett is balesetveszélyes, ezért a kezdők oktatása kiemelt terület, hiszen ez a kiindulási alapja a hobbi vagy szabadidős lovaglásnak és a versenysportnak is. Ezért egyre fontosabb, hogy a tenyésztés során az adott egyedről ne csak küllemét és teljesítményét tekintve legyenek objektíven értékelhető adataink.

A szakirodalmi források áttanulmányozása után a megismert viselkedési tesztek megfelelően az előzetesen felállított kritériumrendszerünknek és nyolc különböző etológiai

vizsgálatot választottunk ki. A válogatott tesztek a lovardai életet hivatottak utánozni, ismételhetőek, számszerű adatokkal szolgálnak, így összehasonlíthatóak más adatokkal.

A fejezetben az alábbi nyolc tesztet szeretnénk ismertetni, melyekből a saját tesztrendszerünket szeretnénk a gyakorlatban történt kipróbálás után vizsgálni:

1. módosított nyílt tér teszt
2. új tárgy teszt
3. összetett személy teszt
4. frusztráció teszt – elérhetetlen alma
5. ijedősségi tesztek: „híd” vagy „ponyva” teszt; „esernyő” teszt; „vízspricc” teszt; „palack” teszt

Nyílt tér/módosított nyílt tér teszt

A vérmérséklet objektív mérésére alkalmas módszer kidolgozása lovak esetében még nem tekinthető lezárt folyamatnak, mivel a mai napig nem létezik olyan standardizált eljárás, amelyet erre a célra felhasználhatnánk. Vannak azonban bizonyos tesztek, mint például a nyílt tér vagy új tárgy teszt, amelyek segítségével bizonyos, az adott egyedre jellemző vérmérsékleti tulajdonságokat állapíthatunk meg (Szabó és Tóthné, 2006).

A nyílt tér (open field) típusú a legalapvetőbb etológiai tesztek közé tartozik, amely mind mennyiségi, mind minőségi adatokat szolgáltat a vizsgált egyedre vonatkozóan (Fraser, 1992). Az ilyen típusú viselkedési tesztek elvégzésével kideríthetjük, hogyan reagál a ló, ha társaitól elkülönítve váratlanul új környezetbe kerül, vagyis az egyed szociális izolációra, illetve számára ismeretlen környezetre adott reakciója vizsgálható. A nyílt tér teszt alkalmazása során több tényező hatása is vizsgálható, mint például az újdonság vagy a fajtársak hiánya (Grandin, 1998). Mivel könnyen kivitelezhető, gyors, ismételhető és standardizálható, így használata gyorsan elterjedt. A nyílt tér típusú tesztek (open-field tests) az egyed megismerésének objektív eszközei (Seaman és mtsai, 2002).

Nagytestű állatoknál gyakran úgynevezett „módosított nyílt tér tesztet” használnak. Ilyenkor a teszt az állat számára ismerős helyszínen zajlik (Wolff és mtsai, 1997; Le Scolan és mtsai, 1997), az egyed társait láthatja és hallhatja, bár fizikai kapcsolat nincs közöttük. E tesztek alkalmazásával vizsgálható a szociális környezet hiányának hatása, és az állat új környezetre adott reakciója. A tesztek során mérhetőek a lovakra jellemző viselkedési változók, pl. állás, folyamatos lépés, ügetés, figyelés, és egyéb (passzázs, vágta, farok felemelése, nyerítés, horkantás stb.) (Wolff és mtsai, 1997). Az adatok elemzése során a feltételezhetően azonos motivációs háttérrel rendelkező viselkedési mintázatokat összevonhatók. Szabó és Tóthné Maros (2006) munkája során elkülönítette a menekülési, felderítési (szűkebb és tágabb környezet) és játékos viselkedési mintázatokat. Kršková és mtsai 2003-ban szlovák sportpónikkal végzett tesztjeik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a menekülési viselkedés részei utalhatnak a lovak érzékenységi szintjére. Megállapították, hogy az alacsony érzékenységi szintű egyedek a gyerekek lovagoltatására alkalmasabbnak bizonyulnak.

Új tárgy teszt

Az új tárgy tesztet a neofóbia – vagyis az újdonságtól való félelem – vizsgálatára, mértékének megállapítására használják. A teszt során az új tárgyra adott reakciókat értékelik. Grandin (1998) szerint a ló igazi vérmérsékletének mérésére talán a legjobb módszer, ha megfigyeljük, hogyan reagál egy új és hirtelen ingerre. Az új tárgy teszt elvégezhető a nyílt tér

teszt befejezése után ugyanabban az elkerített karámrészben. A lovak szemében található csapsejtek érzékenységi maximuma 428 és 539 nanométernél van, aminek megfelelően 2 fő szint látnak: kék és sárga (*Timney és Macuda, 2001*). Az új tárgy teszthez ezért kék vagy sárga tárgyat használtak a fellelt szakirodalmi munkák szerint.

Takács (2007) munkájuk során meghatározták, hogy érintésnek számít, ha a ló orra és a tárgy közt maximum 20–30 cm van, vagy teljesen hozzáér, illetve fókuszálásnak számít, ha a ló a teljes testével, füleivel a tárgy irányába fordul és a tárgy és a ló feje közt kb. 2 méter vagy annál kevesebb van.

Összetett személyteszt

A kezdők oktatási folyamatában rendkívül fontos a ló együttműködése, nyitottsága, engedelmsége és a ló-lovas és a ló-oktató kapcsolata. Az ember és állat kapcsolatára többek között viselkedési tesztekkel is következtethetünk, melyek segítségével információkat kaphatunk az állatok reaktivitásáról, nyugtalanságáról, emberre adott reakcióiról, engedelmségéről. Ilyen vizsgálat a személy teszt (person test). Ezek a tesztek az állat emberrel szemben mutatott reakcióit vizsgálják. A teszt végzése során semmilyen feladat teljesítésére nem kérik a lovat. Az ember egy tesztkarámban áll mozdulatlanul, és várja, hogy a ló önként megközelítse őt (*pl. Visser és mtsai, 2001*). Ilyen tesztek végeztek lovak számára ismerős és ismeretlen helyszínen is. Mérték a megközelítés latenciáját, valamint hogy a ló milyen gyakran kezdeményezett fizikai kapcsolatot (szaglászás, nyalogatás) a tesztelő személlyel (*Henry és mtsai, 2005*). A tesztelő személy lehet a ló számára ismerős és ismeretlen. *Boross és Tóthné (2008)* a módosított nyílt tér tesztet és összetett személytesztet végeztek egymás után a lovakkal. Véleményük szerint a nyílt tér teszt során a lovak megszokják a tesztkarát, így a személyteszt során a lovak biztosabb információt szolgáltatnak az ember ló kapcsolatáról. A teszt során a lovakon nem volt vezetőszar, kantár vagy nyereg.

A tesztszemély viselkedése lehet aktív vagy passzív, ez alapján a személytesztek több típusát dolgozták már korábban ki. *Jeziński és mtsai (1999)* vizsgálatában a tesztelő a karámban mozgott, illetve *Hausberger és Muller (2002)* kutatásában a személy hirtelen megjelent a lónál, vagy lassan közelítette meg a lovat (*McCann és mtsai, 1988*). Vizsgálatot folytattak úgy is, hogy a tesztelő személy a megközelítés után megpróbálta a lovat megérinteni (*Sondergaard és Halekoh, 2003*), vagy megpróbálta megsimogatni (*Henry és mtsai, 2005*).

Az „*elérhetetlen alma*” teszt a lovak frusztrációját vizsgálja. A frusztráció a szabad akarat végrehajtásának megakadályozása miatt megélt kudarc, vagyis olyan érzelem, amit egy cél elérésének lehetetlensége miatt érzünk. Az oktatólovak a foglalkozások alatt nem rendelkezhetnek saját akarattal, hiszen alárendelik magukat teljesen az oktató és a lovas akaratának, azt teljes mértékben kiszolgálják és elviselik. Az „*elérhetetlen alma*” tesztel frusztráció tűrés vizsgálatot *Takács (2007)*, ill. *Gavalda (2006)* terápiás és kaszkadőr lovakkal is elvégezték. A lovat kikötötték és tőle elhelyeztek egy almát olyan távolságra, hogy éppen ne tudja elérni. Ezek után azt figyelték mennyire igyekeznek megszerezni az almát.

Félelmi reakciókat, ijedősséget mérő tesztek – „híd” teszt, „esernyő” teszt, „vízpricc”, „palack” teszt

A temperamentum nagyon fontos meghatározója a lovak teljesítményének illetve alkalmazhatóságának. Az ijedősség, félősség rendkívül kedvezőtlen tulajdonság, ha a lovat kezdők oktatásában szeretnék használni. A túl élénk, agresszív, vagy félős ló nem felel meg még hátszlónak sem, nemhogy tanítólónak.

A szakirodalmi kutatásunk során többféle félelmi reakciót mérő tesztet is találtunk, ezek közül azokat szeretnék ismertetni, melyek első átgondolásra munkánk céljainak leginkább megfelelnek. (ponyva, esernyő, vízpricc, vagy palack teszt).

Hazánkban *Takács* 2007-ben kaszkadőr és terápiás lovak temperamentumának összehasonlításához használta fel a híd tesztet. *Takács* és munkatársa a „híd” vagy „ponyva” teszténél a lovat egy 1,4 m széles, 4 m hosszú, földre terített sárga ponyván vezette át. A lónak 3 perc állt rendelkezésére, hogy átmenjen a ponyván, közben figyelték a viselkedését, mennyire tart a ponyvától, rálép-e, megközelíti-e, megszagolja-e. A teszt értékelése 1-5-ös skálán 1-es volt ha max. 20 mp alatt átment, 5-ös ha egyáltalán nem ment át és erősen reaktívnek mutatkozott (horkantás, ágaskodás). *Takács* (2007) szerint a teszt célja, hogy megvizsgálja, ló mennyire tart az ismeretlen, számára új dolgoktól.

Az „esernyő” teszt célja a ló ismeretlen, előre nem látható és hirtelen adódó ingerekre adott reakciójának, ijedősségének vizsgálata.

Takács (2007) a lótól körülbelül 3 m-re egy automata kék színű esernyőt nyitott ki, majd megpróbálta a lovat odavezetni. A teszt addig tartott, amíg az állat az orrával megérintette az esernyőt. A pontozásnál figyelembe vette mennyire ijedt meg a ló az esernyő kinyitásakor, valamint hogy mennyire könnyen érintette meg az orrával. A teszt lebonyolítása és értékelése e munkája alapján történik.

A lovak tartásuktól függően ismerik az eső áztatását vagy mossák, fürdetik őket időnként. A kezdők oktatásához gyakran használnak babzsákot, kislabdát, amelyek a foglalkozás során ráeshetnek a lóra, vagy véletlenül megdobhatjuk vele.

A „vízpricc” teszt célja a ló hirtelen, kellemetlen, de nem feltétlenül ismeretlen ingerekre adott reakciójának vizsgálata. A teszt során *Takács* (2007) a lovat felvezette és kézi vízpriccelővel 3-szor lespriccelte segítőtársa a füle mögötti területen. Az ismerős ingerre adott reakciókból lehet következtetni a ló temperamentumára, ijedősségére, a helyzetfelismerő képességére.

Az ijedősség, hangoktól való félelem nagyon kedvezőtlen tulajdonság a technikai eszközöktől nyüzsgő, hangos világunkban. A lovakat a lovardában, terepen, az istállóban is egyre több zaj, hanghatás éri, melyeket egyáltalán nem mindegy, hogy a saját és az ember testi épségének megőrzése miatt, hogyan reagál le. Sajnos egyre inkább kikerülhetetlen a traktorok, autók, teherautók hangjához szoktatás, mivel egyre kevesebb nyugodt, háborítatlan területen lovagolhatunk. A vizuális ingerekre való tesztelés mellett ezért rendkívül fontosnak tartottuk, hogy olyan etológiai vizsgálatokat felkutassunk, ahol a lovakat auditív tesztfeladat elé állítják.

A palack teszt célja, hogy megvizsgálja, a lovak hogyan reagálnak a hirtelen, természetestől idegen hanghatásra. Erre a célra a kiürült PET palackot használtunk, amely nagyon erős zörgő és éles hangot ad ki, ha összepréseljük.

A vizsgálat módszerei

A forrásmunkák elemzésének célja az, hogy olyan etológiai tesztek találjunk, melyek alkalmasak a lovak temperamentumának és a lovasiskolai oktatásra vagy gyereklovagoltatásra alkalmasságának mérésének és bizonyításának. A saját tesztsor megalkotásának kritériumai:

- a lovaknak ne ártson, fájdalmat nem válthat ki, fizikális vagy mentális sérülést nem okozhat,
- elvégzése legyen biztonságos, veszélytelen,
- legyen könnyen, gyorsan, bárhol kivitelezhető,
- legyen olcsó, kevés anyag és időigényű,
- legyen ismételhető, mérhető, összehasonlítható más eredményekkel
- valódi, megbízható adatokat szolgáltatson.

A kiválasztott tesztek a lovak megismerését szolgálják különböző irányított helyzetekben, amik a lovardai életben megtörténhetnek lóval és lovassal egyaránt.

A fejezetben szeretnénk ismertetni elképzeléseinket, bemutatni a tesztsor egyes elemeit, kivitelezésüket és értékelésüket illetve a saját lóállomány tesztelése során szerzett tapasztalatokat.

Módosított nyílt tér teszt

A vizsgálat a hétköznapi életben a karámozást, legelőn tartózkodást modellezi, mely ideje alatt lovasként vagy tulajdonosként gyakran figyeljük meg lovainkat és viselkedésüket. A lovak ilyenkor szabadon mozoghatnak, kedvük szerint cselekedhetnek és mulathatják az idejüket kötöttségek nélkül. A teszt során a lónak ezt a lehetőséget kínáljuk fel, vagyis tegyen a kedve szerint a teszterületen, mi pedig megfigyeljük, hogy milyen mozgásmintázatokat, viselkedésgyereket mutat.

A teszttel a lovak vérmérsékleti tulajdonságaira következtethetünk, illetve a szocializációs izolációra való érzékenységet mérhetjük. A módosított nyílt tér teszt menetét és értékelését a szakirodalmak alapján állítottuk össze. A hazai lehetőségekhez mérten a lovakat nagyjából azonos 20x20 vagy 20x40 méteres villanypásztorral vagy fűrűdakkal határolt karámban esetleg körkarámban a szabadban vizsgáljuk. A fellelt munkák és véleményünk szerint sem szükséges, hogy a lónak ismeretlen legyen. Társállatok lehetnek a karám közelében (halló és látó távolság) azonban nem érintkezhetnek egymással (min. 3 méter a két karám közt). Az egyes szerzők tesztjeinek kipróbálása után azt a következtetést vontuk le, hogy a módosított nyílt tér tesztünknek nem célja, hogy a ló stresszes állapotba kerüljön, így nem provokáljuk idegen helyre vezetéssel és a teszt hely minden esetben látó és hallótávolságban kell legyen a többi fajtárs tartózkodási helyétől. A lovardában, versenyeken általában több ló vesz részt egyszerre, így a fajtársak jelenléte nyugtatólag hat a lovakra. Egyéni tapasztalatunk – mely teljesen egybevág a lovak alaptermészetével –, hogy a saját lóállományunk rendkívül nyugodt és könnyen kezelhető, versenyeken és bemutatásokon bizonyították, hogy vérmérsékletük és adottságaik lehetővé teszik, hogy gyerekek versenyezzenek és tanuljanak a hátukon, azonban az egyedülállót és a fajtársak hiányát nem tűrik. A teszt idejét a fellelt kutatási eredmények és saját kipróbálás alapján 300 másodpercben határoztuk meg.

A teszt kezdete, mikor a segítő a lovat a karám fala mentén körbe vezeti, majd a kijáratnál elengedi és magára hagyja.

A vizsgált változók a teszt során:

- Időben (másodperc) mérhető változók: nyugodt állás/ pihenés, figyelő állás, (1. kép) szimatoló állás, szaglászó lépés (2. kép), folyamatos lépés, ügetés, vágta, legelés, ill. táplálékkeresés
- Játékos magatartás: pl. ugrándozás, bakolás, szökkenés, ugrás, ágaskodás
- Hempergés, vakarózás
- Darabszámban mérhető változók: hangadás, trágyázás

1. kép: Figyelő állás

Picture 1. Watchguard position

2. kép: Szaglászó lépés

Picture 2. Sniffing stride

A megnyilvánult viselkedéseket három csoportra lehet osztani, felderítő, menekülési reakciókra illetve játékos megnyilvánulásokra. A teszt teljes időtartamát videofilmre rögzítjük a későbbi kiértékelés megkönnyítéséhez. Az adatfeldolgozás során a lovaknál tapasztalt viselkedésmintázatokat időben (másodpercben) fejezzük ki, az egyes változókat csoportosítjuk és beillesztjük a csoportokba, majd a magatartásformák aránya alapján igyekszünk a vérmérsékletre és a szocializációs érzékenységre következtetni.

Új tárgy teszt

Az új tárgy teszt – hasonlóan a módosított nyílt tér teszthez – vérmérsékleti tulajdonságokra igyekszik következtetni abból, hogy a ló hogyan és milyen erősségű reakciókat ad a hirtelen, új és ismeretlen ingerre. A teszt helyszíne szervezési és egyéb praktikus okokból lehet ugyanaz a karám, melyben a ló a módosított nyílt tér teszt ideje alatt tartózkodik. Az új tárgy teszt elvégzése rendkívül egyszerű, hiszen a nyílt tér teszt végeztével a karámba begurítunk egy kb. 60 cm átmérőjű gumilabdát lehetőleg úgy, hogy a lovat ne ijessze meg, de észrevegye. A szakirodalmi forrásokban az új tárgyat egy állandó, kijelölt helyre dobják, vagy állandó helyen van és odalovagolják hozzá a lovat, de a tesztek próbálgatása során nekünk az vált be, ha a ló látókörébe gurítottuk, hogy a figyelmét felkeltsük ijedtség nélkül. A teszt 180 másodpercig tart, ezalatt mérhető az első érintésig eltelt idő, a fókuszálással töltött idő (3. kép) és az érintések száma is (4. kép).

3. kép: Fókuszálás*Picture 3. Look***4. kép: Érintés***Picture 4. Touch*

A viselkedési mozzanatokból egyértelműen kiderül, hogy az újdonságra kíváncsisággal, idegességgel, bizalmatlansággal vagy teljes közönnyel reagál vérmérséklete szerint. A kíváncsiságot az érintések száma jellemzi. Az első érintésig eltelt idő hossza a bizalmatlanságra és félelemre utalhat.

A teszt teljes idejét videofilmre rögzítjük, hogy pontos szám adatokhoz jussunk az adatok elemzése során, illetve a teszt alatt mutatott mozgásmintázatok (pl. kinyújtott nyak, laza testtartású lépés, labdára rúgás) megjelenése és a ló testtartásából megítélhető „lelki állapot” (tág orrlukak, zászlós farok) is a vérmérséklet pontosabb meghatározását segíti.

Összetett személyteszt

A ló és ember közt kialakuló kapcsolat tapasztalataink alapján rendkívül nagy jelentőséggel bír különösen egy kezdő gyermeklovas esetén. Az oktató számtalanszor elmondhatja, hogy nem kell félni és maradjon nyugodt a gyermek a ló hátán és a lovak között, ha ő nem képes feloldódni, mert a ló nem elég barátságos és viselkedése nem elég megnyugtató. A kezdő kis lovas eleinte tapasztalatlan és az önbizalma sem elég nagy, ahhoz hogy egy lóval az ellenkezőjét képes lenne elhíttetni. Ha a ló ezt kihasználja, esetleg valamely helyzetben kevésbé kezelhető vagy az önbizalom hiányos gyermek nem képes az akaratát keresztül vinni, akkor hiába az oktató bármiféle erőfeszítése, a kezdeti félelem (tartás) nem tűnik el.

A lovardai vagy oktató munka során rendkívüli jelentőségű a ló-oktató illetve a ló és tanuló közt kialakult kapcsolat, vagyis egy sajátos háromszög, mely kizárólag a bizalomra épülhet. Talán a lónak van a legnehezebb dolga, hiszen egyszerre két ember kívánságainak, akaratának is meg kell felelnie, saját szándékait teljesen félretéve. Az oktatólónak olyan kisugárzással kell rendelkeznie, hogy a kezdő félelmeit, kezdeti tartózkodását félretéve, akarjon lovagolni és tevékenységének minden percét élvezze. Ehhez a lónak nyugodtnak, minden helyzetben irányíthatóknak, kezelhetőnek, barátságosnak kell lennie, vagyis nagyon szerethetőnek (5. kép). Ez ló részéről ez abban nyilvánul meg, hogy bármilyen feladatot kérünk tőle, az irántunk való bizalomból megteszi (így lehetséges, hogy a lóállományunk képzett lovai alkalmasak arra, hogy a gyerekek díjlovagoljanak, díjgrassanak vagy lovastornázzanak velük) (6. kép).

5. kép: Az oktató ló mindig nyugodt és barátságos

Picture 5. The traininghorse always be calm and friendly

6. kép: Lovastorna edzés

Picture 6. Vaulting training

Az ember részéről a szerethetőség azt jelenti, hogy a lóra bízhatja magát, életét bármely helyzetben. A teszt alapját a Boross és Tóthné Maros 2008-ban készült munkája képezte. Az általunk választott teszt során a lovakat először egy passzív ismerős tesztelővel és közvetlenül utána egy aktív idegen teszt személlyel, az ismerős teszt személy jelenlétében vizsgáljuk, hiszen az oktató lovak az ismerős lovasoktatóval és az ismeretlen kezdő lovassal dolgoznak együtt.

A teszt helyszíne ugyanaz a karám, melyben a ló a módosított nyílt tér és új tárgy teszt során tartózkodott. A teszt akkor kezdődik, mikor az ismerős teszt személy bemegy a karámba és megáll a lótól körülbelül 5-8 méterre.

I. fázis – ismerős teszt személy megközelítése hívás nélkül 60 s – a ló által adott válaszreakció alapján két lehetőség van:

- „A” esetben ha a ló hívás nélkül odament az ismerős teszt személyhez, akkor a teszt személy igyekszik a lovat egyhelyben tartani 60 s ideig simogatással, beszélgetéssel (7. kép)
- „B” esetben ha a ló nem megy oda az ismerős teszt személyhez, akkor megpróbálja a lovat magához hívni, ha ez sikerül, akkor azután egyhelyben tartani 60 s ideig

7. kép: Helyben tartás

Picture 7. An aquantance keeps the horse in one place

II. fázis az ismerős tesztszemély távolabbi jelenlétében egy, a ló számára ismeretlen tesztszemély megközelítése hívás nélkül 60 s – a ló által adott válaszreakció alapján két lehetőség van:

- „A” esetben ha a ló hívás nélkül odament az ismeretlen tesztszemélyhez, akkor a tesztszemély igyekszik a lovat egyhelyben tartani 60 s ideig simogatással, beszélgetéssel
- „B” esetben ha a ló nem megy oda az ismeretlen tesztszemélyhez, akkor megpróbálja a lovat magához hívni, ha ez sikerül, akkor azután egyhelyben tartani 60 s ideig.

A személytesztel igyekszünk következtetni arra, hogy a ló miként viszonyul az emberhez, illetve milyen kapcsolatot ápol velük. Egy kézben tartott, folyamatosan gondozott és emberek közt lévő ló minél rövidebb idő alatt megy oda az ismerős és ismeretlen tesztszemélyhez hívás nélkül, annál nagyobb a valószínűsége, hogy barátságos és kedveli, esetleg igényli az ember társaságát.

Félelmi reakciókat, ijedősséget mérő tesztek

A félelem, az ijedősség, a zajokra és egyéb látható félelmet keltő tárgyakra, ingerekre adott menekülési reakció (megugrás, félreugrás, bakolás, ágaskodás) kizárja a ló használatát a kezdők oktatásában. Éppen ezért a vérmérsékleti adottságok mellett kiemelendő kérdésként kezeljük ezt a vizsgálandó problémakört.

Az amúgy is tapasztalatlan, önbizalom-hiányos kezdőknek van a legkevésbé szüksége olyan hatásra, amelyik váratlan és kontrollálhatatlan mozgásával megijeszti őket. A kezdőknek és a gyerekeknek kifejezetten engedelmes, minden helyzetben nyugalalmát megőrző és kezelhető ló kell.

A lovakat több különböző, a hétköznapi utazó szituáció elé állítjuk, melyekben megvizsgálhatjuk a félősséget, az ijedősséget, a ló és ember közt kialakult kapcsolat szorosságát, a kezelhetőséget. A tesztek jellegét az *1. táblázat* foglalja össze.

1. táblázat: Az alkalmazott tesztek

Srsz. (1)	Teszt neve (2)	Az inger jellege (3)		Másodpercben mért változó (4)	Pontozás (5)
1.	Híd, vagy ponyva teszt (6)	Előre látható (10)	Ismeretlen (12)	Az átkelésig eltelt idő (14)	Engedelmisség alapján (16)
2.	Esernyő teszt (7)	Hirtelen (11)	Ismeretlen (12)	Az esernyő érintéséig eltelt idő (15)	Engedelmisség alapján (16)
3.	Vízspricc teszt (8)	Hirtelen (11)	Ismerős (13)	-	Engedelmisség alapján (16)
4.	Palack teszt (9)	Hirtelen (11)	Ismeretlen (12)	-	Engedelmisség alapján (16)

Table 1. The used tests

number(1), name of test(2), nature of the stimulus(3), variables measured in seconds(4), scoring(5), bridge or tilt test(6), umbrella test(7), water squirt test(8), bottle test(9), foreseeable(10), suddenly(11), unknown(12), familiar(13), time elapsed to crossing(14), time elapsed to touch the umbrella(15), based on obedience(16)

„Ponyva” vagy „híd” teszt

A teszt egy nagyon gyakori, a hétköznapokban sűrűn előforduló helyzetet modellez. Aki lovagol, sokszor szembesülhet azzal, hogy terepen vagy akár karámban is megjelenik valami ismeretlen tárgy. Az eldobott nejlonszatyor előző nap még nem volt az úton, ma pedig láthatóan virít már messziről, de nem tudjuk meg mi az, még oda nem érünk, de ilyen lehet az út mellé sodort vetőmagos vagy műtrágyás zsák, egy ponyvadarab, vagy akár egy máról holnapra keletkező vízátfolyás is. Ebben a helyzetben engedelmisséget, irányíthatóságot és nyugodtságot várunk el lovunktól függetlenül attól, hogy ülünk rajta, vagy vezetjük (8. kép).

8. kép: Az engedelmisség próbája sárga ponyvával*Picture 8. Obedience trial with yellow tilt***9. kép: A kék ponyva tesztelése***Picture 9. Blue tilt test*

A külföldi tesztleírások közül több esetben a lovat átlovagolják a ponyván, mi úgy határoztunk, hogy a biztonságot is szem előtt tartva a feladatot a földről, kötőfék és vezetőszár

segítségével hajtjuk végre. A teszt eredményeinek összehasonlíthatósága érdekében ez jobb ötletnek tűnik, hiszen így a különböző lovasok tudásának és tapasztalatának hatását is kiküszöbölhetjük. A teszthez használt ponyva egyes forrásokban kék, másutt sárga színű. Kipróbálás után a ponyva színe alapján nem találtunk különbséget a feladat végrehajtás gyorsasága és minősége közt, - s mert a kék jobb állapotban volt – a kisebb kék színű ponyva mellett döntöttünk a további használat céljából (9. kép).

Úgy gondoljuk, hogy a teszttel, – ha a ló számára ismert személlyel végezzük – vizsgálható ló és ember közti bizalom és a kapcsolat erőssége egy ismeretlen, de előre látható szituációban. A teszt következtetni enged a ló vérmérsékleti adottságai mellett az intelligenciájára és helyzetfelismerő képességére is.

A teszt helyszíne tetszőleges, lehet a nyílt tér teszthez felállított karám vagy mellette kijelölt hely. A tesztben egy talajra lefektetett 1,5 méter széles és 2 m hosszú kék színű ponyván a tesztszemélynek keresztül kell vezetnie a lovat maximum 180 másodperc alatt.

A teszt lebonyolítása és értékelése Takács (2007) munkája szerint történik csupán a felhasznált ponyva színe és mérete közt van eltérés, mely nem befolyásolja a vizsgálat eredményét.

A tesztet videofilmre vesszük, de már a helyszínen felírásra kerül a felvezető és a tesztvezető általi pontozás. A későbbi adatfeldolgozás során aztán a viselkedésre adott pontszámok átlagát kiegészítjük egy másodpercben mérhető változóval – mennyi idő alatt ér át a ponyván. A ló engedelmségéről és kezelhetőségéről a tesztelők pontszámai mellett a feladat végrehajtási idő is árulkodik, mely adatokból együttesen következtethetünk a ló vérmérséklete mellett a bizalom erősségére, a félelem kezelésére, az engedelmségre.

„Esernyő” teszt

Az esernyő teszt egyértelműen az ijedőséget vizsgálja, illetve a szituáció alatti kezelhetőséget és engedelmséget. Több különböző esernyős tesztet is elvégeztünk. Egyes szerzők a lovat a kinyitott esernyőhöz lovagolják (pl. mint egy díjlovas versenyen, ha a négyszög körül napernyő van felállítva a bírók részére), de ez sokkal inkább hasonlít az új tárgy teszthez (újdomság kiváltotta bizalmatlanság) és nem is ijednek meg a lovak igazán (10. kép). Az ijedséget azzal próbáltuk meg kiváltani, hogy az esernyőt hirtelen kinyitottuk a ló előtt kb. 1,0–1,5 méterre. Ezzel már sikerült egy olyan fokú ijedséget okozni, mely már elegendő a vizsgálathoz, azonban még sérülést (ló és ember balesete) nem okoz.

A teszt helyszínén egy segítő áll egy összecsucott, sárga és fehér csíkos esernyővel a kezében. A lovat vezető ember az esernyő irányába vezeti a lovat. A lótól körülbelül 1,0–1,5 méterre az esernyőt kinyitja a segítő, a lovat ezután meg kell próbálni odavezetni, hogy az érintse meg az orrával. A teszt addig tart, amíg a ló az első ijedség után meg nem érinti az orrával az esernyőt, erre maximálisan 180 másodperc áll rendelkezésre (11. kép). Az adatok gyűjtése és értékelése hasonló módon történik a ponyva tesztben leírtakhoz.

10. kép: Az előre kinyitott esernyő nem vált ki ijedséget

Picture 10. An open umbrella does not frighten the horses

11. kép: A hirtelen nyíló ernyő vizsgálata

Picture 11. Test of suddenly opened umbrella

Vízspricc teszt

A vizes teszt hétköznapi alapját az a megfigyelés képezi, hogy nyáron a gyerekek előszeretettel ijesztgetik a lovakat a locsolócső vízsugarával, és szívesen fürdetik őket. A lovak számára a vízsugár, az eső, így a víz áztató hatása ismerős inger, azonban megijedhetnek, ha váratlanul éri őket.

A lóállományunk, mellyel a próbateszteket végeztük, hozzászokott ahhoz, hogy nyáron megáznak az esőben, illetve rendszeresen fürdetjük is őket, vagyis a víz ismerős inger számukra.

Munkájuk során azt is meg kellett tanulniuk, hogy a kezdők az oktatás során nyakukra, hátukra ejtenek kislabdát, babzsákot, melyekkel az egyensúly-gyakorlatokat színesítjük. Miután nem mindenhol használják ezt a módszert, ezért nem szívesen dobálnánk meg a lovakat, főleg úgy, hogy számukra ez az inger ismeretlen. A locsolásra minden ló máshogy reagál (12. és 13. kép). A válaszreakciót befolyásolhatja az egyed vérmérséklete, hogy mennyire kedveli a vizet, és a helyzetfelismerő képessége is, vagyis az, hogy milyen gyorsan jön rá, hogy az ijedségét egy jól ismert dolog, a vízsugár okozta és nincs mitől félni vagy mi elől elmenekülni.

A teszt helyszíne tetszőleges, lehet a nyílt tér teszthez felállított karám vagy mellette kijelölt hely, azonban fontos, hogy ha a tesztek egy időben több helyen zajlanak, a lovak nem zavarhatják egymást, hogy az eredmény ilyen módon ne legyen befolyásolva.

A tesztnek nincs meghatározott ideje. A vizsgálat menete és a pontozásos értékelés (tesztelők által adott pontok átlaga) teljes mértékben megegyezik Takács 2007-ben leírt tesztjével, vagyis a kézi vízspriccelővel a ló füle mögé a nyakára spriccelünk háromszor, miközben a segítő kötőféken fogja a lovat.

12. kép: Vízspricc teszt - nyugalom*Picture 10. Waterspray test - calm***13. kép: Vízspricc teszt - ijedtség***Picture 11. Waterspray test - fright***„Palack” teszt**

A lovakat a lovardában, terepen, az istállóban is egyre több zaj, hanghatás éri, melyeket sajnos egyre kevésbé tudunk kizárni és egyáltalán nem mindegy, hogy a saját és az ember testi épségének megőrzése miatt, hogyan reagálnak le.

A palack teszt célja, hogy megvizsgálja, a lovak hogyan reagálnak a hirtelen, természetestől idegen hanghatásra. Erre a célra - a göttingeni egyetem vizsgálatához és a huculösvény egyik feladatához hasonlóan - kiürült PET palackot használtunk, amely nagyon erős zörgő és éles hangot ad ki ha összepréseljük.

14. kép: PET palack teszt*Picture 14. PET bottle test*

A teszt során a felvezető felállítja a lovat nyugodtan, majd a segítő a ló nyakához lép és a füle közelében összepréseli a palackot (14. kép). A teszt során másodpercben mért változókat nem lehet rögzíteni, a pontozás rendje megegyezik a már leírt tesztek pontozásával.

„Elérhetetlen alma” teszt

A frusztráció a szervezet akadályoztatása egy bizonyos cél elérésében. Átvitt értelemben minden olyan akadály, amely valamely elképzelt célkitűzés elérésének útjában áll. A viselkedéskutatásban csak akkor beszélnek frusztrációról, ha az állatot valamilyen konkrét művelet vagy korlát akadályozza egy jól meghatározott reakció kinyilvánításában.

A teszt során megvizsgáljuk, hogy a lovak hogyan viselkednek egy ilyen szituációban, ezáltal részben próbálunk következtetni a személyiségükre és viselkedésükre.

A teszt helyszíne tetszőleges, lehet a nyílt tér teszthez felállított karám vagy mellette kijelölt hely, azonban fontos, hogy ha a tesztek egy időben több helyen zajlanak, a lovak nem zavarhatják egymást, hogy az eredmény ilyen módon ne legyen befolyásolva.

A teszt során a lovat a segítő kiköti és elhelyez mellette egy almát vagy egyéb számára ismert csemegét, hogy éppen ne tudja elérni. A vizsgálat időtartama 60 másodperc, mely idő alatt megfigyeljük, hogy a ló tesz-e kísérletet a csemege megszerzésére, ezt milyen intenzitással és hányszor teszi. A teszt lebonyolítását és értékelését Takács munkája alapján végeztük el.

A teszt elve az volt, hogy a ló minél kitartóbban és erősebben akarja megszerezni a csemegét, annál kevésbé tűri az akadályoztatást, vagyis annál nehezebb az akaratunkat érvényesíteni az övével szemben.

A próba tesztek alatt a saját állományban azt tapasztaltuk, hogy minden egyes ló kivétel nélkül kitartóan igyekezett az almát megszerezni a rendelkezésre álló idő alatt, aminek egyetlen magyarázata az, hogy rendszeresen kapnak almát és nagyon szeretik. Azonban a munkavégzésükkel ezt a viselkedésüket nem lehet párhuzamba állítani, mert a velük való foglalkozás, gondozás, szállítás, lovaglás során kitűnően és együttműködően viselkednek még a gyerekekkel is.

A teszt eredményeinek használhatósága a saját állományban megdőlt, azonban a vizsgálati sorban további adatgyűjtéshez meghagyjuk.

Összegzés

Az interieur vizsgálat bevezetése hazánkban is egyre időszerűbbé válik lótenyésztési gyakorlatunkban. A külföldi és hazai szakirodalmak és tenyésztési gyakorlat áttanulmányozása után megalkottuk a saját kritériumrendszerünket az etológiai tesztekkel szemben, majd elsőként a jól ismert saját lóállományon kezdtük kipróbálni a gyakorlatban azokat a vizsgálatokat, melyek az elvárások alapján megfeleltek céljaiknak.

A kiválasztott tesztekéről szeretnénk kideríteni, hogy eredményüket érdemes-e felhasználni a gyakorlatban, vagyis a teszt során mutatott viselkedés alapján kapunk-e megalapozott információt arról, hogy a ló jó lesz-e oktatólónak, illetve milyen a vérmérséklete, „személyisége”.

A tesztsor összeállítása és kipróbálása alapján megállapítható, hogy a tesztsor végrehajtása egy ló esetében körülbelül fél órát vesz igénybe. A tesztek elvégzésekor a lovak nem sérülnek fizikálisan vagy mentálisan.

A vizsgálatok kiegészítéseként szükségesnek tartjuk a lovakról további adatokat is felvenni: életkor, fajta, származás, tartás, takarmányozási kérdések, használati szokások, kiképzés. Így az adatlaphoz csatlakozik egy ló „személyiség kérdőív” is, melyet a lóhoz legközelebb álló személlyel kell kitölteni, hogy ezáltal még átfogóbb képet kapjunk a vizsgált egyed használatban tapasztalt viselkedéséről és szokásairól.

A hazánkban kezdő lovasok oktatására használt lovak viselkedési és temperamentum sajátosságairól vizsgálatainkkal fajta, kor és ivar szerint végzett kiértékelés alapján – reményeink szerint – a tenyésztők, tartók számára is hasznos információkat kapunk.

Irodalomjegyzék

- Bodó I., Hecker W.* (1998): Lótenyésztők kézikönyve. Mezőgazda Kiadó, Budapest. 82-88; 185-188.
- Boross B., Tóthné Maros K.* (2008): Hogyan hat az ember ismertsége és a foglalkozás típusa a lovak személytesztben mutatott viselkedésére? AWETH, 4: 26-51
- Fraser, A. F.* (1992): The Behaviour of the Horse. CABI Publishing. 11-12, 72-73.
- Gavalda K.* (2006): Lovak reaktivitásának vizsgálata. SZIE-ÁOTK, Tudományos Diákköri Konferencia, Budapest.
- Grandin, T. (ed.)* (1998): Genetics and the Behavior of Domestic Animals. Academic Press, 67-76; 205-212.
- Hausberger, M., Muller, C.* (2002): A brief note on some possible factors involved in the reactions of horses to humans. Applied Animal Behavioural Science, 67: 339-344.
- Hausberger, M., Roche, H., Henry, S., Visser, E. K.* (2007): A review of the human-horse relationship. Applied Animal Behavioural Science, 15: 1-24.
- Henry, S., Hemery, D., Richard, M.A., Hausberger, M.* (2005): Human-mare relationships and behaviour of foals toward humans. Applied Animal Behaviour Science, 93: 341-362.
- Jámbor P., Bokor Á., Györgypál Z., Németh K., Rétháti Gy., Stefler J.* (2009): A hippoterápiára alkalmas ló értékmérő tulajdonságai. Lovas Nemzet, 15: 34-36.
- Jeziarski, T., Jaworski, Z., Gorecka, A.* (1999): Effects of handling on behaviour and heart rate in Konik horses: comparison of stable and forest reared youngstock. Applied Animal Behaviour Science, 62: 1-11.
- Kršková, L., Mlynek, J., Halo M.* (2003): Relationship Between Behavioural Traits and Performance Test Scores in Sport Horses. Acta Vet. Brno, 72: 429-435.
- Lamb, R., Miller, M.R.* (2005): The revolution in horsemanship. Globe Pequot Press, USA. 1-165.
- Le Scolan, N., Hausberger, M., Wolff, A.* (1997): Stability over situations in temperamental traits of horses as revealed by experimental and scoring approaches. Applied Animal Behaviour Science, 41: 257-266.
- McCann J., Heird, J., Bell, W., Lutherer, L.* (1988): Normal and more highly reactive horses. I. Heart rate, respiration rate and behavioural observations. Applied Animal Behavioural Science, 19: 201-214.
- Mihók S.* (2005): A sport és a versenyló szelekciója. Agrártudományi Közlemények 2005/18, Debrecen.
- Philipsson, J.* (2005): Importance of young horse testing for genetic evaluation in Sweden. 4. Pferde- Workshop, Uelzen, 41-44.
- Schmidt, A., Aurich, J. Möstl E., Müller, J. és Aurich, C.* (2010): Changes in cortisol release and heart rate and heart rate variability during the initial training of three-year-old sport horses. Hormones and Behavior, 58: 628-636
- Seaman, S. C., Davidson, H. P. B., Waran, N. K.* (2002): How reliable is temperament assessment in the domestic horse (*Equus caballus*)? Applied Animal Behaviour Science, 78: 175-191.

- Sondergaard, E., Halekoh, U.* (2003): Young horses' reactions to humans in relation to handling and social environment. *Applied Animal Behavioural Science*, 84: 265-280.
- Stur, I.* (1987): Genetic Aspects of temperament and behaviour in dogs. *J. Semin. Anim. Pract.* 28: 957-964.
- Szabó Sz., Tóthné Maros K.* (2006): Viselkedési tesztek alkalmazása két éves angol telivéreken. *AWETH 2*: 189-203.
- Takács L.* (2007): Kaszkadőr-és terápiás lovak temperamentumának összehasonlítása viselkedésteztekkel. *Etológiai módszerek (kézirat)*, 2007, SZIE-ÁOTK. 1-4.
- Timney, B., Macuda, T.* (2001): Vision and hearing in horses. *J. Am. Vet. Med. Assoc.* 218: 1567-1574.
- Visser, R., Van Reenen. C., Hopster, H., H., Schilder. M., Knaap, J., Barneveld, A., Blokhuis, H.* (2001): Quantifying aspects of young horses' temperament: consistency of behaviourable variables. *Applied Animal Behavioural Science*, 74: 241-258.
- Wolff, A., Hausberger, M., Le Scolan, N.* (1997): Experimental tests to assess emotionality in horses, *Behaviour Processes*, 40: 209-221.